

KUNG ORRE
SKULLE TILL GÄSTABUD FARA

Av

NILS DENCKER

Avec un résumé en français

Särtryck ur SVENSKA LANDSMÅL 1957

Kung Orre skulle till gästabud fara

AV NILS DENCKER

Denna visa eller sånglek publicerades 1842 i Sv Fs¹ som barn-visa. Som sådan var den upptecknad på 1810-talet och alla senare meddelare kallar den för barnsång el. dyl. En gång blev den emellertid av Johan Wallman insamlad som ringdans i Kåresta by i Föreby socken, Kronobergs län men varken han eller Arwidsson fäste någon vikt vid detta. Härom är intet att säga, ty uppteckningen verkar något oklar. Till Arwidssons förfogande funnos 3 uppt., från Östergötland efter Wallmans mamma, fru Beata Wallman, f. Follin, och mademoiselle Mems i Millingtonorp, Ydre hd, samt den variant från Öland, som trycktes i Fs, insamlad av prosten Abr. Ahlqvist. Så vitt man vet är barnvisan icke omnämnd före 1810-talet.

Tack vare begynnelseorden har den intresserat de forskare, som sökt förklara den legendariska kung Orres härkomst. I Rudbecks *Atlantica* omnämnes att Kung Orres mandat och en skämtvisa om honom, båda spexiga, framfördes vid ett »gästabudskrig» vid julens slut. Då högg bonden en yxa i golvet, pigan kom in med kvast och

¹ I källhänvisningarna brukas följande förkortningar:

Afz = E. G. Geijer o. A. A. Afzelius, Svenska folkvisor, 3. upl. 1880.

Arw Fs, Sv Fs, Fs = A. I. Arwidsson, Svenska fornsånger, 1834-42.

Arw MS = Dens., Manuskript t. föreg. i KB Vs 2:1-3.

DFm = Danmarks Folkeminder, 1908 ff.

Fm Ft = Folkminnen och folktankar 1914-1944.

KB = Kungl. Biblioteket, Stockholm.

MoM = Maal og Minne, Oslo 1909 ff.

Rtj = Radiotjänst.

SAOB = Svenska Akademiens ordbok.

Säve, P. A. = Gotländska visor 1-3, utg. av E. Noreen o. H. Gustavson 1949-55.

ULMA = Landsmål- och folkminnesarkivet i Uppsala.

VFF = Västsvenska folkminnesföreningen, Göteborg.

sopade, köksan med kniv och sked och källardrängen med tappen till den tomma öltunnan. Maten var slut liksom ölet, här behövdes sopning, gästerna krigas bort.

Detta berömda *giestebodz Krijg* bör jämföras med tyskarnas *Küchentanz*, som kan ha införts till Västmanland av tyska bergsmän före Rudbecks tid. Från ett bröllop i Frankfurt a. M. år 1591 hos släkten Limburg berättas att denna dans utfördes andra dagen då gästerna beredde sig för hemfärd. Hela kökspersonalen, par om par, med hovmästaren försedd med fackla i täten, sedan silvermästaren, munsken, köksdrängen osv. med fruar och köksflickor, alla med sitt »ämbetes vapen» såsom kocken med sleven, munsken med kannan osv. dansade in i salen inför gästerna. Om någon av kökstjänarna misskött sig blev han besprutad eller på annat sätt chikanerad. Det hela utfördes skämtsamt (Böhme, *Geschichte des Tanzes in Deutschland* I, 1886, s. 207). Hos bönderna gick det givetvis enklare till. Från Mecklenburg berättas (Böhme a. a. I s. 207 f.) att *Küchentanz* utfördes på skördefester och bröllop som en slags långdans på första festdagen. Med spelman i täten dansade fördrängen med köksan och en rad av par efter sig. »Den vilda jakten» gick genom alla rummen, över gården, genom lada och ladugård om herrskapen tillåto. Mötande personer sades icke vara passiva men den »beväpnade» personalen ingrep, särskilt de gamla kökskärringarna med sina kittlar eller skedar. »Prügelfreiheit» rådde, men allt gick skämtsamt till väga. *Küchentanz* skulle nog kunna kallas »gästabudskrig», åtminstone av den som har en god fantasi.

Med detta gästabudskrig har barnvisan intet gemensamt, men på grund av begynnelseorden ha de forskare, vilka försökt förklara ursprunget till den legendariske Kong Orre, omnämnt visan. Den meddelas sålunda delvis av Axel Kock i »Etymologisk belysning av några nordiska ord och uttryck» (Inbjudning till professor E. R. Malmgrens installation, Lund 1911). I MoM 1912 säger Magnus Olsen i sin undersökning av Kong Orre (s. 3): »Af Rudbecks omtale af Kong Orre faar man det indtryk, at han har været en velkjent skikkelse for de svenske bønder i det 17de aarh. Dette indtryk styrkes videre ved den af Arwidsson (*Svenska fornsånger* III, 1842, s. 483 f.) meddelte barnevisen om kong Orre (— — —)».

På tal om den världsliga festkungen säger Martin P:n Nilsson i

»Årets folkliga fester» (2 uppl. s. 139 f.): »I vårt land ha vi haft en missförstådd avläggare, Kung Orre, som skulle till gästabud fara. Den ännu bekanta visan är en avbleknad rest, som man ej kan förstå utan att känna en innehållsrikare visa från 1600-talet och kung Orres mandat, en burlesk skildring, hur kung Orre och hans kumpaner hugga in på mat och dryck. Härmed har det nedan (s. 275) nämnda gästabudskriget, som bildar julens slut, sammanblandats.»

I MoM 1914 (s. 123 ff.), »Om kung Orre, Några funderingar» framkommer Hugo Jungner med en skämtsam, verkligt rolig förklaring av den lilla barnsången (s. 141):

Är kung Orre verkligen en kung ur levande livet, så är det frestande att söka någon fördold »politisk» visdom även i barnvisan om Kung Orre. En förmodan vill jag här uttala — med om möjligt ännu starkare reservation än vanligt.

»Kung Orre han skulle till gästabud fara,
Han hade inge mössa [halsduk, väst, rock osv.] att på sig taga.»

Här talas om en stackars kung, som skulle fara till gästabud (eller — eftersom han levde i forna tider — fara *till gästning*), men han saknar kläder. Det må då erinras om hur under brytningen mellan den pommerske Erik och hans nordliga riken uppkom (Erslev, a. a. 318) det slagord, som (sedan utan grund lagt i Margaretas mun) säkerligen var ett verkningsfullt argument mot unionsregenten: »Sverige skall föda eder, Norge skall kläda eder, med Danmark skolen I strida», dvs. — såsom Olaus Petri uttolkar det — »i Sverige och i Norge skulle vara trälarna, och i Dannemark skulle vara Her-rarna) [— — —]. Visan bleve förstäelig, om man antager, att den grundar sig på lösryckta erinringar om svenskt (eller) nordskandinaviskt hån mot den Danmark gynnande unionsregenten. Han kan inte komma till *Sverige* och utkräva sin *gästning*, ty Norge, som är lika missnöjt med honom, ger honom inga *kläder*. Så får han då hålla på med sitt ömkliga *krig* nere i *Danmark*, under det att invånarne i de andra länderna efter behag utförde sin dans och »spela så väl för Kung Orre».

Även Erik Elgqvist har försökt sig på vanskligheten att förklara en detalj i barnvisan, nämligen rimordet *Bulseriben* Fm Ft bd 15 (1928), Kung Orre och julorren:

(s. 5): »Det försök till förklaring, jag här vill ge, framställes dock med stor reservation. Ordet Bulseriben kan möjligen syfta på den förr i Varend vanliga seden att söndagen närmast efter tjugondagen ställa till ett egendomligt kalas för de fattiga, då dessa fingo gnaga köttet av de ben, som voro kvar från julfirandet. Söndagen kallades benraske-, bengnave-, benskave-, bensleckesöndag».

Jungner erinrar om (s. 123) uttrycket »i Kong Orres tid» vid den första svenska översättningen av Reinicke Fuchs år 1621 medan det däremot i upplagan 1746 heter »I Konung Crompardi tid». I MoM 1913, s. 110, nämner C. W. von Sydow om en insättning av Kung Orre i likgiltigt sammanhang. Det gäller en skillingtrycksvisa (1840), som är en översättning och imitation av Bürgers Kaiser und Abt:

Jag vill Er berätta en pusslustig saga
om Orre kung knarrig och presten hvars kraga [...]

Sydow säger: »Det är blott ett exempel på Kung Orres makt i folktraditionen.» (Kanske det, men även av särskilda skäl kan det vid denna tid ha varit lämpligt att kalla knarriga kungen för Orre för att undvika missförstånd.)

Det sista omnämnandet av Kung Orre i skillingtrycken torde ha varit i »Fyra splitter nya Wisor. Den Första Kung Orre — — —». De övriga 3 i trycket ingående kallas Jägarsång, Procentarebalk och Sjömanssång (KB, E 1858 o — No. 21. Säljes i C. G. Södergrens Bokhandel.):

str. 1. Ännu är Kung Orres rykte stort,
Hans tid wi alla prisa;
Men hwad han sagt och hwad han gjordt
Finns blott i denna Wisa.
Ja du må resa widt omkring
Historien wet ingenting
Om alla hans bedrifter.

De följande menlösa stroferna om honom: »i freden kär», »höll sin måltid beskedligt under sotad ås», »sin skuld betala», »reste ej som Asa-Tor», »älskade flickor». Sista strofen, 9:de, ger förklaring av visan:

Ännu finns hans porträt, förgylt,
Uti ett hus på söder,
Begagnadt till en källar-skylt
Att samla muntra bröder.
Der stod han med sin glada min
Och bjuder hembrygdt öl och win
Åt wännerna som törste.

Ovanstående belägg på en tillfällig användning av Kung Orre i visor ha medtagits för att belysa barnvisans begynnelsestad, vilken torde ha tillkommit för att ge visan en verkningsfull strofinledning. Om barnvisan säger Hilding Celander i »Till Kung Orres historia» Fm Ft, bd 21 (1934), s. 118: »Då denna visa är fullkomligt ouppklarad, har den inte haft mycket att ge till belysningen av den mystiske 'Kung Orre'.»

Celanders omdöme passar även för den allra senaste behandlingen av visan i en »streckare» i Sv. Dagbl. den 6.8. 1955 »Vem var kung Orre» av John Bernström, som här energiskt genomför en förklaring av Orres härkomst från den spanske spelkortskungen *el rey de oros* och två hithörande knektar. Härvid kommer även barnvisan som vanligt med på ett hörn i samband med den legendariske Orre och han omnämner den som ett slags gammalt vittnesbörd och anser den vara betydligt äldre än 1842, då visan publicerades. Han fäster sig vid visans uppgift om kläderna, som hänger i liljegren: »Vidare är kung Orre icke kostymerad på konventionellt sätt; sina festkläder förvarar han hängande på en liljegren, d. v. s. liljestängel.»

Sin egen syn på barnvisan — eller rättare dess föregångare och paralleller — har H. F. Feilberg (Jul II, 1904 s. 303 f.); s. 304: »Det er nu nok en selskabsleg».

*

Den upptages också i Svenskt Visarkivs Sångleksregistrant (Arv 1955) med nr D 305. I barnvisregistranten har den nr N 113 efter Nordlander, »Svenska barnvisor och barnrim», Sv. Lm V, 5.

Barnvisans typ

Samtliga strofer äro likalydande med undantag av ett ord, ett objekt, här klädesplagg, som utbytes i stroferna. Visan är således en slags sånggramsa, en *substitutionsvisa* och kärnan är det, som bytes

i stroferna. Det övriga, hur intressant man än finner det vara, är utanverk — en ram, men givetvis betydelsefull som sådan. Närmaste paralleller till denna barnvisa äro således de substitutionsvisor, som handla om klädespersedlar från mössa till strumpa eller skjorta. Kärnan i dessa är egentligen en avklädningsscen. Dessa visor äro sällan upptecknade i vårt land, troligen beroende på att de äldre vissamlarna mest sysslade med ballader och romanser och senare med skillingtryckens visor, varibland substitutionsvisorna saknas. Vid jämförelser måste man företrädesvis vända sig till Danmark; först till E. T. Kristensens »Danske Dyrefabler og Kjæderemser», s. 195 f. Klädningsstykkerne.

En mera avlägsen parallell bland substitutions- och kumulationsvisorna, i vilken i st. f. kläder kroppsdelar utbytas i stroferna, finns upptagen i Svenskt visarkivs sångleksregistrant som nr D 294 »Om jag nu pekar på jungfruens fot» med fortsättning till håret eller hjässan i sista strofen; ibland vice versa i stroferna. Den är någon gång insamlad i de nordiska länderna som visa i mer eller mindre hövisk form. I Holland förekommer den som bröllopssång eller lek (Se Arv 1955 s. 118 f.). Även i Holland finns forskare, som tror att denna visa kan vara författad som barnvisa. Den skulle således ha begivit sig från barnkammaren till bröllopssalen (och drängstugor)! Om man tänker på de svenska 1600-talsbröllorens *gåtor till jungfrurna* tror man mera på att denna substitutionsvisa författats som bröllopslek.

I detta sammanhang kan det anmärkas, att barnsångerna får anses vara ett heterogent område, vilket framgår av Johan Nordlanders Svenska barnvisor och barnrim. Häri ingå bl. a. danstexter, sånglekar, skämt- och andra visor, ofta i fragmentarisk form. Skulle någon på denna grundval våga sig på en definition, skulle den väl ungefärligen låta: Barnsång är en icke alltför lång, ofta fragmentarisk folkdikt som sjungits för barn, helst av dess moder. Men när det gäller att klargöra en dylik sångs ursprung är en definition meningslös. Varken substitutionsvisorna eller kumulationsvisorna kunna anses vara barnsånger annat än tillfälligtvis men vissa av de senare kunna kanske ha författats som »minnesövningar», som dessa visor ej sällan förr benämnts.

Visans text

r. 1 *Kung Orre skulle till gästabud fara*

Ingen av parallellvisorna omnämner någon särskild person. Kung Orre har författaren själv funnit på. Dessa begynnelseord ha visat stor styrka i traditionen. Blott en enda uppteckning har i stället Kung Erik (VFF 2105 s. 30, Bohusl. 1934, Olsson, H.). Färden till gästabud, till värdshus, ingår i parallellvisor. Jämför:

Liten dräng : , :

For sig på källare i Klinte.

Der drack han opp : , :

Sin mössa för inte ...

(i marg.: eller Hatt, rock, böxor, Halsduk m. m.)

(Säve, Gotl. vis. 283)

eller

Drengen gik til Kræmmerhus,

Drengen slog på Klinken,

Drengen drak hans Lue op,

Drengen fik slet intet ...

Derefter nævnes Bukser, Hoser, Træsko og til sidst Skjorten.
(E. T. Kristensen a. a. 462)

r. 2 *Han hade ingen mössa att på sig taga!*3 *Mössan hänger i liljegren.*

Att kläderna hänga på en trädgren är icke märkligt, jfr:

Jeg hængte min Trøje på liden Kvist,

lad den dere hænge,

mens vi lystig springe ...

og således vidare med de andre Klædningsstykker (E. T. Krist. 465).

Men ordet *liljegren* är intressant och egendomligt. Då det kan vara ett nyckelord för visans datering böra vi här ingå på denna sak.

I 1500- och 1600-talets visor var ordet *liljegren* ett poetiskt uttryck för jungfru och en älskad mö. (Se Marius Kristensens ord-bog till Grüner Nielsens Danske Viser fra 1530–1630, del 7, 1930, om liljeblad, liljegren, liljerod och liljevaand samt svenska ex. hos SAOB). Att en författare på 1500- eller 1600-talen skulle låta hänga

kläder på liljegren är en orimlig tanke. Den lilla barnvisan måste därför vara författad under senare tid. Om det gick att få daterade uppteckningar från 1700-talets slut av den tragiska romansen Konungabarnen kunde dateringen klaras — men var påträffas sådana?

I Afz 19:1, som är en 1800-talsuppteckning, är liljegrenen en hängare:

str. 3: »Och väl så kan du komma
I afton i buren till mig;
Jag tänder upp ljus i lyktan,
Och hänger i liljegren.»

5: — — —

Der såg han ljuset i lyktan
I liljegrenen brann. (vidare i str. 6 och 8)

I övrigt överensstämma de svenska varianterna av visan, liksom de danska och tyska, med vår äldsta i Harald Oluffsons visbok 15:

str. 3: I klädenn aff eder klädenn,
I semmen altth medh eder handh,
iagh tender vp liuss i lyctonne,
ther i skollenn komme I landh.

Strofen är ungefär likadan i skillingtrycket 1798 på E. P. Sundqvists tryckeri i Gefle (KB) och det från P. O. Axmar, Fahlun 1802 (UUB, Zetterströms Poet. Saml. 25:13):

3: I kläden af er kläder,
Och simmar med eder hand,
Jag tänder up ljuset i lycktan,
Der skolen j kommen i land.

(Det ser således icke ut som om man skulle kunna datera barnvisan om Orre efter just Konungabarnen. Men man kan ju alltid gissa på slutet av 1700-talet.)

r. 4: *Känner du Jakob i Bulseriben?*

På denna lustiga, retoriska fråga har väl alla nödgats svara: nej, honom känner vi inte — — — så vida icke hans gumma möjligen hette Fillifumpen:

— — —

»God dag!» sa' jeg, og »Tak!» sa' hun,
den gamle Fillifumpen,
og Kjællingen slog Kabudsen af mig — —

Således med alle Klæderne. (E. T. Kristensen 467)

r. 5: *för tilleritå* (tummelitå),

Torde vara taget från en refräng till en gammal skämtvisa (jfr »triller i trå» i E. T. Kristensens Skæmteviser, s. 40, eller liknande). Dylika refränger bruka icke förekomma i barnvisor.

r. 6 *Der dansa de små* (För gossarna små)

r. 7 *De spela så väl för kung Orre.*

I parallellvisorna om kläderna benämndes ibland den agerande som liten pojke eller liden (dreng):

Jeg gik mig udi marken frem

Så liden og så lumpen . . .

(Skattegravaren 12 årg. Nr 18, 226. Klædningsstykkene.)

Säve, Gotl. visor nr 283 Liten dräng — — —, kallas Barn-Visa, nr 410 kallas Dä' lejle Päjku.

Med sista raden kan man jämföra E. T. Kristensen 463:

— — — Sådan en Dands og sådan Spil!

»Å, Gud nåd' mig, arme Mand,

skal a nu gå lueløs (trøjeløs, bukseløs o.s.v.) hjem

imod den kolde Vinter?»

Av ovanstående torde framgå att vi icke kunnat styrka att visan om Orre till gästabud författats som barnvisa. Den torde ha tillkommit som en oförarglig och lustig skämtvisa, kanske präglad av studentikost lynne. Kärnan är gammal men ramen nygjord efter olika stilenliga fragment, skulle man kunna våga säga — men därmed är sannerligen icke allt sagt om den intressanta, djupa bakgrund, från vilken den lilla visans föregångare har kommit.

Substitutionsvisan med klädesplaggen ursprungligen en sånglek

De parallellvisor, ur vilka barnvisan om Orre en gång framgått, äro huvudsakligen av två typer. I den ena drickas klädesplaggen upp, det ena efter det andra i sina resp. strofer, och i den andra

möter pojken en flicka, som tar ifrån honom plaggen, ett i varje strof. Den senare visan har ursprungligen varit en sånglek.

Avslutningen i dessa visor kan vara likartad i båda formerna. Situationen är till slut densamma i båda; ynglingen har mist sina kläder, t. ex.

— — —
 »Skal a nu gå nagen hjem
 i so kold en Vinter?
 Suren dusen Kortenspil,
 a drikker så læng', te a fryser ihjel.»

(Kristensen a. a. nr 462)

— — —
 »Ack, jag nu arma ba'n
 Hvad skall jag ta' mig ut här i sta'n
 I den kalla vinter!» (Säve Vis. 283)

I den senare typen går en yngling ut i skogen (på vägen, bakom gårdet etc.) och möter en flicka som lekfullt drar av honom kläderna i strof efter strof. Man kan komma att tänka på hur under medeltiden ungersvenner och jungfrur vandrade ut i lunden för att leka ringdanser till ledarens kvad av sköna ballader. Men här är det fråga om allmoglek och den ramsartade visan duger. I denna miljö kan substitutionsvisan ha odlats och kanske delvis uppkommit som typ.

I vårt land finns blott tvenne hithörande varianter tillvaratagna (och en fragmentarisk i VFF 1711 s. 41 från Bohuslän):

Jag gick mej ut åt vägen.
 Jag var så glad. Så glad var jag.
 Då möter det mej en jänta,
 En jänta, som vacker var, Ja, hon var rar.
 »Och vacker hatt du har uppå dej»,
 Sade jäntan till mej: »Å, jag har fälle så,
 så jag bärger mej», svarade jej.
 Och jäntan, hon fick uti hatten och drog,
 Och hon drog, Och jag drog.
 »Och drager du hatten utå mej,
 Se, då tappar jej!»
 Och långer sommar och kaller höst,
 Och jag fick dansa hattelös
 Till långt fram på vintern,
 Till långt fram på vintern, För jäntans skull.

(Versernas antal beroende af antalet plagg, som jättan drager utaf honom). Bondesons visbok nr 265 (avtr. Svanfeldt s. 148). Visan är upptecknad år 1876 i Ekshärad, Vrml, av organisten Anders Norbäck.

P. A. Sæve har den från Gotland i följande form: nr 410. Dä' lejle Päjku.

Jag ränn'di mig kvejar fram
 Roped' u bad :,:
 Möte jag a lejti päjkå
 Lustug u glad
 sum jag:
 Däu hart nöj rock pa dig i dag!
 Ha' tok ej rocken u dro',
 Jag tok itt stycke u slo',
 Hajle den store lange ladig u haust
 Fick jag rännä rocke-laust'
 För dä lejle päjkus skull!

(vidare nämnas i stroferna väst, halsdok, styflar, husar, bycksar, skjortä.)

På Island rider först hustrun. Hon kastar av sig det ena plagget efter det andra. Efter rider mannen, som tar upp dem. (Davidsson, Ólafur, Íslenzkar þulur og þjóðkvæði s. 276 þulukvæði. Húsfrú reið til tíða III):

Fruin reið i akurgarð
 hitt upp og stytt upp
 týndi' hún af sér hífunni,
 og tok ei upp
 Eptir riður hennar bondi Karvinus.
 Han tok hennar hífuna upp,
 og sprángaði med hana víða.
 Med það skellir á að riða.

I följande strofer nämnas ulltröjan, bältet, förklädet, skörtet, banden, skorna och strumporna. (Se Thyregod, Danmarks Sanglege 1931, s. 34.)

I Danmark är denna substitutionsvisa upptecknad som lek ännu så sent som under 1800-talets senare hälft. Man har icke skäl antaga annat än att visan från begynnelsen är en lek. Detta visar textinnehållet. Pojken går att möta flickan, som ser skämtsamt och

beundrande på klädesplaggen i tur och ordning. Hon nappar det till sig och pojken låtsar sig försvara plagget men får ge efter och lämna det ifrån sig. Leken är nu utdöd. Avklädningen passar nu icke i en lek.

Men då leken komponerades voro förhållandena annorlunda. På 1500-talet, och både tidigare och senare låg allmogen till sängs nakna under fjäderdynan eller fällen. På lekstugorna voro alla deltagare bekanta med varandra sedan barndomen och nakenheten icke så sensationell som nu. Att en flicka plockade en yngling på kläder kunde då gälla för en passabel och lustig lek. I badstugorna förekom ej badkläder. På brölloppen avkläddes brud och brudgum i allas närvaro vid sängledningen. Nicolovius berättar från Skytts härad i Skåne härom så sent som från 1800-talets början. Sedan prästen avslutat sitt långa tal med *Sitten nu dermed allesamman i Herrens frid* (3 uppl., s. 164): »Men de blefva ej länge sittande, utan nu avkläddes brud och brudgum i hela sällskapetets närvaro och sedan de gått till sängs, lästes af Presten öfver dem några böner.»

Då det är av vikt att både substitutionsvisan och därmed också Orres barnvisa någorlunda sättes s. a. s. på sin plats, meddelas här de danska lekuppteckningarna. De utvisa att H. F. Feilberg såg klart.

Här meddelas först en uppteckning från Drejø, en liten ö ungefär en mil söder om Fyn i Svendborg Amt. Den är något mindre än ön Ven och dess innevånarantal ca 300. Många av korsvirkeshusen i den gamla byn brunno tyvärr 1942.

DFm bd 41. uppt. av Thorvald Hansen och utg. av Henrik Ussing. s. 248, Drejø Sogn, Julelege:

»... Saa var der den 'dristige' Remse- og Dansewise om Karlens Afklædning:

Jeg gick mig op paa Gærdet,
saa højt som svalt det var,
der mødte jeg en Pige,
ja smuk hun var.
»Sikken en Lue du har dig der»,
sa Pigen til mig.
Pigen tog i Luen og drog; jeg drog med.
Pigen vandt mig Luen fra, — gjord' hun det?
Hele den sommer og hele den Høst
maatte jeg danse lueløs.

Næste Gang tog Pigen Trøjen, Halsklædet, Bukserne osv.; somme Tider blef Afklædninge lovlig nærgaaende. Det var jo ingen snærpætt Ungdom, der holdt Julelæg.»

Leken förekom även på Möen. Efter Thyregod, s. 34, meddelas den därför att texten visar, att de lekande även här slogs eller drogs om klädesplaggen:

Jeg gik mig op mod Gærdet,
— saa højt det var.
Der mødte jeg en Pige,
— saa stolt hun var.
Hun sagde til mig:
»Sik' en Hue, du har paa dig.»
Hun tog fat i Huen;
hun drog, og jeg drog med.
Al den Sommer og den Høst
saa maatte jeg danse hueløs.

»Dette Rim kan fortsættes, saa længe man har Klæder paa Kroppen.»

Givetvis är det en självständig lek. På lekstugorna i gamla tider kunde dock en sådan ingå i en svit av lekar och därmed s. a. s. bli placerad i större sammanhang, varvid utblickar över äldre historia ibland kan skönjas. Leken om kläderna finns i Danmark upptecknad från den stora Pige- og Karlelegen, i vilken kvinnor och karlar sjunger sina egna lekar. Denna gamla lekform är känd från de nordiska länderna.

Placeringen är intressant. Här har vi kanske kommit till begynnelsen. Varför skulle kvinnorna här sjunga om klädesplaggen om icke denna lek hörde ihop med det hela? Efteråt dansade paren vanlig dans men innan avslutningen skedde med panter och pantinlösen utfördes ett parti av hindlegen, den gamla bröllopsleken. Man skulle därför våga förmoda, att leken från början tillhört brölloppen. I denna variant är texten annorlunda och, eftersom det här gäller kvinnors kläder, kan icke avklädning ske, utan karlarna pekar under sången på resp. plagg.

Sprog og Kultur, bd 2, Grüner Nielsen, Julestuer og julelege. (Se även Thyregod s. 34):

s. 28 » — — — En meget lang Leg var ogsaa Pige- og Karlelegen,

som ofte blev leget i Legestuerne her i Sognet (Rønnebækeggen ved Næstved). Ved den gik det saaledes til: Naar Gjæsterne var samlede, flokkedes Pigerne og valgte to Piger, som kunde godt synge, de skulde styre Legen. Pigerne dandsede saa rundt og sang:

Hanen sidder paa Bjelkehoved,
han gjør ei andet end kjedes,
Pigerne sidde i Skrækkeland,
de jage vore Karle af Sæde.
Og vil de ikke med oss gaae,
skal vi dennem baade støde og slaae
og dem i Haaret drave (drage),
og det skal være paa Love.

(Jfr Arw Fs 34, Støylen 168)

Derefter dandsede Karlene rundt med Pigerne, som sang:

Pigerne ride i Sandet,
alt saa trøstelig,
hold paa mig,
jeg slaar paa dig.
Hold paa mig saa trøstelig,
til min Hue falder af.

Derved holdt Karlene på Pigernes Huer.

- 2... Til mit Tørklæde falder af.
- 3... Til min Bulle falder af.
- 4... Til mit Skørt falder af.
- 5... Til mine Sko falder af,

og hver gang holdt Karlene paa det Klædningsstykke, de nævnte.
— — —».

Efter ytterligare lek sprungo flickorna ut i köket och på gården för att gömma sig. Sedan deras karl hittat reda på dem blev det dans i stugan. När de dansande till sist satt sig gingo de två flickorna, som ledde leken, till vart par och sjöng:

Min Datter jeg gaar til,
hvi sidder du så stil,
mon *Hjorten* vil dig slaae,
min Datter vil du hjem,
er *Hjorten* din fuldtro Ven? osv.

Härmed får vår lilla undersökning av substitutionsvisorna och lekarna rörande kläderna vara avslutad. Den har varit nödvändig för att fylla ut bakgrunden till barnvisan om kung Orre.

*

Vi meddela nu uppteckningarna. Någon speciell tablå över variationen eller spridningen torde icke behövas.

Arw MS s. 281. Till nr 95 (= Wallmans manus: nr till »Kong Orre skulle till gästabud fara»). Anteckning av Johan Wallman under en resa i Småland (Cronobergs län):

»Föreby Sockn, Kårestad By;

En stor hög sten vid pass 4 a 5 alnar hög flate o 3 fyra alnar bred vid botten. Smalare oppåt, på en jämn gräsplan inuti byn, vid en gård som hette Korsa gården, der »Kong Orre» (el: Kåre) var begravnen, der samlades vid alla högtider ungdomen och dansade omkring; Litet oppom på en backe kallad Ekebacken hade varit en kyrka i forna dar; En Påskmorgon sågo der utfara liksom en eldqvast, der som kyrkan hade varit, hvarför der troddes vara jordagods, och blef der sedan grafvit. — Kong Orres visa söngs då ibland, under det ungdomen dansade i ringdans.

ordstäfvet: För Tilleritå, för Gossarne små
de spela så väl för kong Orre.

»Tillebrogrinn.»

Ofvannämnde ställe var en samlingsplats för ungdomen omkring.»

Arw MS s. 395 (och s. 399). Uppt. av Abraham Ahlquist, fr. Öland. Avtr. i SvFs 3, s. 483.

Vaggvisa nr 1

Kong Orre han skulle till gestabud fara,
han hade ingen mössa, att på sig taga
Mössan hänger i Liljegren,

1. Känner du Jacob i Bulseriben,
förlilleritå
där dansa de små
De spela så väl för kung Orre.
2. (Kong Orre han skulle till gestabud fara
Han hade) ingen halsduk att (på sig taga)
Halsduken (hänger i Liljegren.

Känner du Jacob i Bulseriben,
 för tilleritå
 där dansa de små
 De spela så väl för kung Orre.)

3. — — — ingen väst — — —

Västen — — —

4. — — — ingen rock — — —

Rocken — — —

5. — — — inga byxor — — —

Byxorna — — —

6. — — — inga strumpor — — —

Strumporna

7. — — — inga skor — — —

Skorna — — —

8. Kong Orre han skulle till gestabud fara
 Han had' ingen sjorta, att på sig taga
 Sjortan hänger i Liljegren
 Känner du Jacob i Bulseriben
 för tilleritå
 Där dansa de små
 de spela så väl för kong Orre.

Arw MS s. 299. Efter Demoiselle Mems 1817 uppt. av L. Rääf,
 Östergötland.

Barnvisa

Kong Orre skulle till Gästa bud fara
 hade han inga skor med sig taga
 för skona de hängde vid lilleje grind
 för Tummelitå
 för gossarna små
 de spela så väl för Kong Orre.

Kong Orre etc.
 han hade inga strumpor etc.
 för strumporna hängde etc.
 etc. etc. etc.

Kong Orre etc.
 hade han ingen skjorta etc.
 för skjortan hänger etc.
 etc. etc. etc.

4. byxor
5. väst
6. särk
7. halsduk
8. hatt
9. Kong Orre han skulle till Gästa bud fara
han hade ingen smådräng till sig att taga
för smådrängar sitter vid Lilleje grind
för Tummelitå
för gossarna små, de spela så väl för Kong Orre.

Arw MS s. 128. *Barnvisa*. Mamma (= fru Beata Wallman, f. Follin).
Uppt. av Johan Wallman. (95) = W:s manusnr till denna visa.

»Kong Orri han skulle åt gästabud fara
Han hade ingen rock att ta,
Rocken hängt på Tillebrogrinn
För tiller tå för gossarne små
di spela så väl för Kong Orre

Kong Orre han skulle åt gästabud fara
Han hade ingen rock att ta
m. m.

Skor, käpp o. s. w. hänga på Tillebrogrinn, hvarvid strophen om-
sjunges för hvarje plagg.»

Westgöthen. Hittills otryckta skämtsamma sånger (saml. och utg.)
af En Skålnalle. Stockholm 1858. nr XXI, texten s. 23:

Kung Orre han skulle till gästabud fara,
Han hade ingen rock att på sig taga.
Rocken han hänger i liljer-i-gren
För di balsari ben
För di tummelia tå
För di topper i tå
För di gossarne små,
Som sjunger så väl om kung Orre.

Kung Orre han skulle till gästabud fara,
Han hade ingen vest att på sig taga.
Vesten etc.

Kung Orre han skulle till gästabud fara,
Han hade inga skor att på sig taga.
Skorna etc.

Kung Orre han skulle till gästabud fara,
Han hade ingen hatt att på sig taga.
Hatten etc.

Ovanstående har medtagits för jämförelser med efterföljande muntlig tradition, vilken ytterst kan grunda sig på litterär, dels från Svenska Fornsånger (1842) genom någon prästgård, dels på här citerade vishäfte Westgöthen (1858), vilket såldes på marknader och av vandrande »skålnallar».

ULMA 111: 235 s. 72 Lampa, Vgl, Laske hd (fonet.)

Kong Orre han sulle sej te jästabu draga
han hade inga böker att på sej taga,
böksera hängde i liljenegren
för de tubelie tå
för de gossarne små
som sjonga så vackert om kung Orre.

ULMA 111: 499 s. 17 Knutsson, B., Vgl, Åse hd.

Kung Orre han skulle till gästabud fara.
Han hade ingen skjorta att på sig taga.
Skjortan hon hänger i lijonagren.
Skynd dig att du ej kommer för sent.
för tipilitå
för de gossarna små
de sjunga så väl om kung Orre

ULMA 1516: 5 s. 52, Madsén, L. (1927), Vgl, Väne hd, V. Tunhems sn.

Visa för barn:

Kung Orre han skulle till gästabud fara
Han hade inga stövlar¹ att på sig taga (på sig att draga)
Stövlarna hänger på liljegullgren
För de tallseritå
För de tösera (pojkarne) små
Så sjunger kung Orre.

ULMA 2251: 5, Bergstrand, C. M., Vgl, Udenäs sn.

Visor:

Kung Orre, han skulle till gästabud fara
inga skor hade han på sig att taga,

¹ mössa el. rock el. dyl.

dem skulle de hänga på liljone gren,
 för de balsade ben
 för de tubbelia tå
 för de svennbarna små
 för de spela så gott för kung Orre.

Sedan var det rock och väst och andra saker, som han inte heller hade, men jag kommer inte ihåg mera. De sjöng den för små barn.

ULMA 3715 s. 51, Möller, J. (1932), Vgl, Korsberga sn.

»Wagg- och småbarnsvisor»

Kung Orre skulle till gästabud gå
 då hade han inga böxor.
 Böxera hang han på liljegren
 känne-ru bulseri bolseriben
 för titteli tå
 för gossara små
 di sjonger så vackert um kong Orre ändå.

ULMA 1410: 2, Olsson, Mathildä, Vrml, Eda sn (1927)

»En visa om kong Ôrre»

Kong Ôrre han skulle på gästabô gå,
 så hade han inga skjorte att ta,
 för skjorta ho hang i rosande lund
 för tillerito
 lelle vänden min.
 som sjonger se vackert om kong Ôrre.

str 2: ingre hôser te ta 3: ingre skor 4: ingen krave 5: rosett
 6: väste 7: rock 8: hatt 9: ingen käpp te ta.

ULMA 885: 6 s. 3, Forsslund, Maja, Nrsk, Nysunds sn (1923).

»Barnvisa».

Orren skulle åt gästabu gå,
 å då hade han inga byxer.
 Byxera di hang på liljeren grön
 bulseri, bulseriben
 för tippeli tå
 för gossarna (flickerna) små
 di sjunger så väl om Kung Orre ändå.

I nästa vers hade han ingen *rock*, sedan ingen *hatt*, och vidare ingen *halsduk*, ingen *väst*, inga *strumpor* å *skor*, tess han ble å mä *skjorta* å alltsammans.

ULMA 1456: 4, Lindkvist, E., Gstr, Torsåker (1918). (fon.)

(*Visa*) s. 1:

Kung Orre skulle te gäspes fara,
o inte had' han na byksur at taga.
byksune sat po titelbo grind
o titeletå för flikune små
sjung op för en litn kung Orre!

ULMA 2667: 3 s. 25, Thornell, S., Sdml, St. Malms sn (1929).

Visa.

Kung Orre skulle till gästabud fara
Han hade inte byxerne på sig tagna — — —

sen var det om hur det bar i väg:

Å byxerna hängt i liljegren
å valser om ben
å tilleri tå
å gossarna små
de spela så bra som kung Orre.

»Dä va mi mor, som sjöng den där visa för oss barna».

VFA, Liungman 495, Dalssl., Dalskogs sn (1924).

Kong Orre han skulle till gästabud fara,
han glömde att mössan på sej taga
mössan den hängde i Liljeva gren
känner du pucker i paltareben.
tilleritå för de gossarne små
som sjungde så grannt om kung Orre.

(ordet pucker kan i str 3 och 4 tydligt läsas som punker, i str 4 och 5 ser det ut att stå junker)

str 2: rocken 3: västen 4: byxorna 5: skorna

»Berättad av min mormoder Kajsa Andersson, född år 1830, för min moder c:a 1870-75-talet. Senare för mig och mina syskon när vi voro små. Dalskog socken, Dalsland».

Härmed kan jämföras en senare uppteckning som går tillbaka till samma källa, Kajsa Andersson, Kopparebol, Dalskog, f. 1830, d. 1908, sjungen av fru Valborg Carlsson 8/5 1951. Insp. Rtj. 14384: 36 (M. Arnberg), text enl. grammofonskivan (M. E.)

Kung Orre, han skulle te gästabud fara, han glömde att byxorna
på sig taga.

Byxorna hänger i liljevagren, känner du junker i paltareben.

För de tilleritå, för de gossarna små, för de sjunger så grant om
kung Orre.

VFF 2105 s. 30, Olsson, H., Boh, Bokenäs (1934).

Visa.

Kung Erik han skulle till gästabud fara
han hade ej kläder uppå sig taga
för de hang uti Balsere minn
för den lallepytte grinn
de sjöngo så vackert om kung Erik.

Melodien.

Arwidsson meddelar i Fs att barnvisan är upptecknad utan melodi. »Man brukar upprepa den för barnen, med en godtycklig musikalisk declamation». Även dessa senare ha troligen »fordom ägt melodier, hvilka blifvit förglömde».

Att varken Erik Drake eller Weselius upptecknat melodien tyder på att meddelaren på 1810-talet icke sjöng visan. Ej heller senare har melodien upptecknats för arkiven. En blyertsanteckning av Samuel Landtmanson till ULMA 111: 499 lyder: »melodien ganska obetydlig S Ln».

Som framgår av bifogade melodi ur ovan omnämnda vishäfte Westgothen, vilken Landtmanson kände till, är hans omdöme riktigt. Men det är likväl en intressant melodi. Den är riktig och äkta så till vida att den passar till den lilla substitutionsvisan om Kung Orre. Man observerar att efter de fyra första takterna med en melodifras, som återfinnes i barnsånger, kommer entaktsmotiv, begynnande vid orden »Rocken han hänger», vilka följa efter varandra i en lång rad. Dylika melodier tillhöra ramsartade visor, särskilt passande för kumulationsvisor. Då dessa utökas i strof efter strof följer melodien smidigt efter tillväxten genom att entaktsmotivet kan upprepas efter behov:

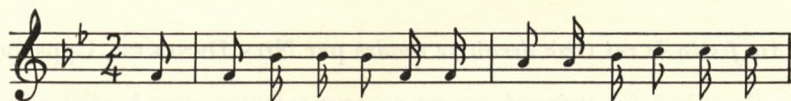
N:21

Kung Orre han skulle till gästabud fara, han
 hade in-gen rock att på sig taga. Rocken han hänger i
 lifterigren, för di balsaribben, för di tummeli, a-tu, för di
 toppar i ta, för di gossarna små, som gunga så väl om Kung Orre.

Även till substitutionsvisor kunna dylika melodier, som tillhöra en gammal typ, användas. Melodien kan således sägas passa till Kung Orre på gästabud.

Här meddelas den av Radiotjänst inspelade melodien efter fru Valborg Carlssons sång år 1951: Rtj. 14384: 36 (M. Arnberg).

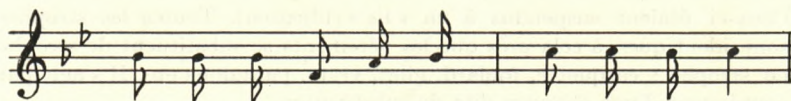
Ehuru melodierna, fast av samma typ, äro olika, torde det dock vara troligt, att den senare är resultat av en nära hundraårig muntlig tradition av den förra, som är tryckt i det lilla vishäftet Westgöthen 1858. (Noterad efter skivan av N. Dkr.):

Kung Or - re han skul - le te gäs - ta - bud fa - ra, han

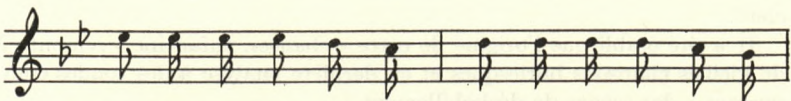
glöm - de att byk - ser - na på sej ta - ga.

Byk - ser - na hän - ger i lil - je - va - gren,

kän - ner du jun - ker i pal - ta - re - ben. För de

til - le - ri tå, för de gos - sar - na små, för de

sjun - ger så grant om kung Or - re.

Au festin le roi Orre devait se rendre par NILS DENCKER, Uppsala

Ce poème fut présenté comme chanson enfantine dans le célèbre recueil de rondes et de danses, de chansons populaires du moyen âge et des 16e et 17e siècles de la Suède, lequel sous le nom de *Svenska Fornsånger* (chansons de l'antiquité suédoise) fut publié à Stockholm pendant les années 1834-1842 par le bibliothécaire Adolf Iwar Arwidsson, de la Bibliothèque Royale. L'édition comprend trois tomes.

Le continu de la chanson est le suivant. Un enfant appelé « kung Orre » devait se rendre au festin, mais il n'avait pas de vêtements à mettre. Ceux-ci étaient suspendus à un « lis » [liljegren]. Toutes les strophes sont identiques à cela près que les vêtements se substituent de strophe en strophe : casquette, foulard, gilet, veste, pantalons etc. Il s'agit par conséquent d'une chanson dite de substitution.

Des savants ont remarqué cette chanson à cause du début : *kung Orre*, personnage légendaire signalé dès la fin du moyen âge. Il y a des philologues qui ont essayé de donner une explication à l'origine du nom Orre, et des ethnologues qui ont cherché à interpréter le contenu du texte.

Tout rapport avec l'Orre de la légende n'est que fortuit et partant sans conséquence en ce qui concerne le début de la chanson. Selon le folkloriste danois H. F. Feilberg cette chanson n'était qu'un jeu de société.

Il a été établi que l'origine de cette « chanson enfantine » remonte à de vieilles chansons burlesques et en dernière analyse à des rondes comportant « des scènes de déshabillement ».

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K. I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabud fara. Avec un résumé en français. 1957.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English.